

Varför handlar vi med omvärlden?

ETT STUDIEMATERIAL FRÅN KOMMERKOLLEGIUM

Kommerskollegium är Sveriges myndighet för utrikeshandel, EU:s inre marknad och handelspolitik. Vår uppgift är att förbättra möjligheterna för internationell handel med utgångspunkt i öppenhet, hållbarhet, klara spelregler och fri rörlighet på EU:s inre marknad.

Vårt mål är att bidra till en väl fungerande inre marknad, att EU:s handelspolitik gentemot omvärlden bygger på frihandel samt ett öppet och starkt internationellt handelssystem.

Vi förser regeringen med beslutsunderlag, utredningar och yttranden samt deltar i internationella möten och förhandlingar.

Kommerskollegium har också ett särskilt center, Solvit, som hjälper företag och privatpersoner som stöter på problem med den fria rörligheten.

Vi håller också ihop flera nätverk av näringslivsorganisationer och myndigheter som syftar till att underlätta handel.

I vår roll ingår dessutom att ge stöd till låg- och medelinkomstländer för att ge dem bättre möjligheter att delta i internationell handel. Det sker bland annat genom Kommerskollegiums kontaktpunkt Open Trade Gate Sweden, som hjälper företag i låg- och medelinkomstländer att exportera varor och tjänster till Sverige och EU.

Kommerskollegium är även beredskapsmyndighet för utrikeshandel och arbetar tillsammans med bland annat Tullverket så att utrikeshandeln fungerar även i kristider.

Med våra utredningar och rapporter vill vi öka kunskapen om vilken betydelse internationell handel har för samhällsekonomin och för en global hållbar utveckling.

www.kommerskollegium.se

Innehåll

1. Handeln märks i din vardag	3
2. Varför handlar vi?	5
3. Handels effekter	11
4. Handeln förändras	16
5. Handelspolitik	21
6. Handeln möter nya utmaningar	25
7. Handel och hållbar utveckling	28

KAPITEL 1

Handeln märks i din vardag

Apelsiner från Spanien, lax från Norge och kaffe från Colombia. Detta är bara en liten del av den globalisering du kan möta i din matbutik. Utan den internationella handeln med livsmedel hade vårt matutbud varit ganska magert.

Apelsiner från Spanien, lax från Norge och kaffe från Colombia. Det är exempel på hur globaliseringen syns i din matbutik. Utan den internationella handeln med livsmedel hade vårt matutbud varit ganska magert.

Men internationell handel är mycket mer än bara mat. Din dator, telefon eller surfplatta är kanske tillverkad någonstans i Sydostasien, ofta Kina. Många av dina kläder är sydda i länder som Kina, Vietnam, Turkiet och Bangladesh. Din familjs bil kanske är koreansk. Är det en elbil kan batteriet vara tillverkat i Japan, annars är bensinen gjord på olja, kanske från Mellanöstern. Ger du blommor till någon kan de komma från Kenya eller Nederländerna.

Men varor är inte allt, för tjänster utgör en stor del av dagens ekonomi. Behöver du hjälp med din dator kanske telefonnumret leder till Bangalore i Indien. Ringer du dit köper du en tjänst. Många gillar att resa utomlands, vilket räknas som handel med tjänster. Om du tillverkar och säljer varor i dag, är chansen stor att du även utvecklar och säljer tjänster. Ett exempel är företag som producerar verkstadsmaskiner. När de säljer en maskin till ett annat land behöver de förmodligen hjälpa till att installera den, och går den sönder kan kunden behöva reparera den. Då kan företaget också få möjlighet att sälja en tjänst. För vissa företag har den här utvecklingen gjort att de bytt skepnad. Ett bra exempel är telekomföretaget Ericsson, som gått från att vara ett tillverkningsföretag till att nu i stället ses som ett tjänsteföretag.

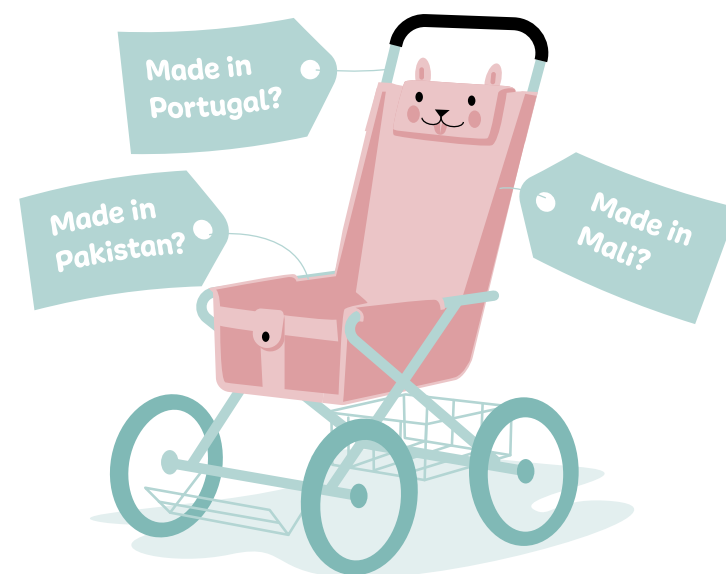
I dag är det nästan omöjligt att veta varifrån en vara egentligen kommer. Ta ett klädesplagg som är märkt med "Made in Portugal". Men bomullen kommer inte från Portugal, utan kan vara från Mali eller Pakistan. Därifrån säljs den kanske till ett väveri i Bangladesh, där den vävs till tyg som sedan skeppas till Portugal, där plagget sys ihop. Etiketten "Made in Portugal" visar alltså inte hela bilden. De flesta produkter innehåller delar (så kallade insatsvaror) från flera länder och har tillverkats i olika steg världen över.

Handel är ett utbyte av varor och tjänster mellan två eller flera parter. Internationell handel är samma sak fast över länders gränser. Vi kommer här berätta om handel mellan länder, om export och import och hur det påverkar vår ekonomi och vardag.

Exemplen ovan gäller import, alltså när varor och tjänster köps från utlandet. För att kunna importera måste vi även sälja till andra länder – vi måste exportera. Sverige är ett litet och öppet land som på många sätt är beroende av handel. Det är helt enkelt inte möjligt för oss att själva producera alla de varor och tjänster som vi konsumerar.

- Kapitel 2 börjar med en **historisk tillbakablick**, främst kring Sveriges utveckling som handelsnation. Sedan går vi närmare in på varför vi handlar.

- I kapitel 3 beskriver vi **handelns ekonomiska effekter**. Vi diskuterar också varför länder ibland försöker skydda sig från internationell handel och vilka effekter det kan få. Globalisering och handelsmönster, låg- och medelinkomstländernas allt större roll i världshandeln och dagens handelspolitik kan du läsa om i kapitel 4 och 5.
- I kapitel 6 avslutar vi med **kopplingen mellan handel och hållbarhet**.

▲ En produkt i dag är global: den innehåller delar från flera länder och har tillverkats i olika steg världen över.

KAPITEL 2

Varför handlar vi?

Människor har handlat med varandra i alla tider, eller åtminstone i tusentals år om vi med handel menar något annat än enkel byteshandel. Även om handeln utvecklats genom åren, har den alltid baserats på samma grundidé: det frivilliga utbytet av varor och tjänster.

Frivilligt utbyte av varor och tjänster

Människor har handlat med varandra i alla tider. Även om handeln har förändrats över tid, har den alltid haft samma grundidé: ett frivilligt utbyte av varor och tjänster. Båda parterna tjänar på bytet, annars hade det inte varit frivilligt. Det behöver där- emot inte betyda att båda tjänar lika mycket, men båda ska känna sig mer nöjda efter bytet än före.

Handel kräver tillit och det har bidragit till mer civiliserade samhällen. Samhällen som historiskt sett varit öppna för handel har påverkats av de handels- personer som besökt dem. Mycket tack vare handel har ekonomiska, kulturella, teknologiska och vetenskapliga framsteg spritts över världen.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att viss handel har varit moraliskt oacceptabel, exempelvis i samband med kolonialismen. Flera europeiska länder, däribland Sverige, etablerade kolonier i andra

världsdelar för att bland annat kunna importera billiga råvaror. De koloniserade områdena hade inget annat val än att producera och exportera de varor Europa efterfrågade.

Förutsättningar för handel

För att kunna handla krävs vissa saker, bland annat något att betala med. Betalningsmedlet behöver vara allmänt accepterat och ha ett garanterat värde – alltså det vi kallar pengar. De första mynten började användas i Grekland under antiken. Senare ersattes de av sedlar och i modern tid av elektroniska betalnings- medel som kreditkort eller Swish. För att hantera pengar behövs en finansmarknad som alla parter litar på. Handlare måste kunna ta lån, ligga ute med pengar och försäkra sig mot bedrägerier. Därför utvecklades bank- och försäkringsverksamhet i de norditalienska handelshusen redan på 1100- och 1200-talen.

I mitten av 1700-talet startade den industriella revolutionen i Storbritannien. Den tekniska utvecklingen spred sig gradvis över Europa och senare utanför vår världsdel. I fabriken tillverkades det fler och billigare varor än någonsin tidigare. Samtidigt blev transporterna effektivare med tåg och ångbåtar i stället för segelfartyg, hästar och oxkärror. På så vis blev utbudet av varor större, samtidigt som handeln inte längre var så beroende av närhet till vatten, vilket gjorde att fler regioner kunde delta i handeln. Överföringen av information förenklades också när telefon, radio och telegraf kom in i bilden.

Men bättre förutsättningar att producera är bara ena sidan av handelns utveckling. En ökad produktion kräver också högre efterfrågan. Oavsett hur bra utbudet är, måste människor ha råd att köpa de nya produkterna. Och det blev möjligt genom den industriella revolutionen: den ledde inte bara till en effektivare produktion, utan även till att befolkningen

fick det allt bättre ekonomiskt. Jordbruket blev effektivare under den här tiden, något som frigjorde arbetskraft. Folk från landsbygden började flytta in till städerna där fabrikerna fanns, vilket kallades urbanisering. Fler personer fick på så vis en lön att leva på och spendera. Det bidrog till den ekonomiska utvecklingen och den internationella handeln.

Svensk handel utvecklas

Också vårt land påverkades av utvecklingen, och i mitten av 1800-talet genomfördes reformer på flera områden. Det blev starten på Sveriges tid som modern handelsnation. Men handel utanför

▲ Tullhuset vid Hornstull, Stockholm. Alla som förde in varor till staden för försäljning var enligt lag tvungna att betala en stadstull. Denna tullavgift fanns i Sverige mellan åren 1622 och 1810.

storstäderna var i princip förbjuden, och endast särskilt utvalda städer fick exportera. Det fanns till och med tullar vid stadsmurarna, där bönder fick betala för att föra in sina varor. I många svenska städer i dag finns det namn på stadsdelar som skvallrar om det, exempelvis Skanstull eller Norrtull i Stockholm. Liknande exempel finns i städer som Halmstad, Uppsala och Visby.

År 1864 infördes fri företagsamhet, vilket betydde att alla medborgare kunde driva vilken sorts företag som helst, var som helst i landet. Sveriges tullar mot omvärlden sänktes också vid denna period. Statens roll gick från att försöka kontrollera företagsamhet och handel till att i stället uppmuntra den. Samtidigt kom den industriella revolutionen till Sverige, och därmed började drygt hundra år av rekordhög svensk ekonomisk tillväxt.

Under dessa hundra år grundades många av de multinationella företag som i dag dominerar vår industri, bland andra Volvo, Ericsson, Electrolux, Ikea och Alfa Laval. Jämfört med flera andra länder har Sverige många multinationella företag. De satsade på stordrift för att få ner kostnaderna, och för att växa och utvecklas i ett litet land som Sverige var de beroende av att fritt kunna importera och exportera.

Sveriges utveckling från ett av Europas fattigaste länder till ett av världens rikaste hade inte varit möjlig utan internationell handel. Därför är de flesta personer i Sverige överens om nyttan av fri och öppen handel, till skillnad från många andra länder.

Varför andra länder inte alltid ser lika positivt på handel är något vi kommer till i kapitel 3.

Både export och import behövs

Från 1600-talet fram till mitten på 1800-talet dominerade ett ekonomiskt system i Europa som kallas **merkantilism**. Merkantilismen gick ut på att öka exporten så mycket som möjligt, och samtidigt minska importen. Om politiken lyckades kunde statskassan fyllas på ordentligt. Även om det fortfarande är en vanlig uppfattning att export är bättre än import, har vi i allmänhet en annan syn på handel i dag. Poängen med export är att den möjliggör import av sådant vi inte är bra på att själva producera. Därför är det bra att inte bromsa handeln i onödan. Det är från det här synsättet som tanken om frihandel kommer.

Frihandel betyder att den internationella handeln är fri från tullar, kvoter och andra regler som försvårar handelsflödet. I praktiken är det svårt att uppnå. Därför kan frihandel snarare vara en idé eller

Vad betyder det?

Merkantilism är ett ekonomiskt system som från 1600-talet och fram till mitten på 1800-talet dominerade i Europa. Merkantilismen gick ut på att öka exporten så mycket som möjligt, samtidigt som importen minskades.

ambition om att lagar och regler inte ska försvåra handeln i onödan. En annan central del i frihandeln är att export och import ses som lika viktiga. För att företag ska kunna tillverka avancerade produkter behövs import av material och tjänster från andra länder. Exempelvis krävs det uppemot 30 000 delar från 300 underleverantörer i 41 länder för att bygga en ny bil eller lastbil. Import är en förutsättning för export. Det går alltså inte att säga vad som är viktigast av export och import, även om exportframgångar ofta beskrivs mer positivt än ökad import.

Handeln baseras på länders olikheter ...

Att vi i Sverige importerar bananer är ganska självklart. Vi kan inte odla dem själva. Mycket av det vi importerar skulle vi kanske kunna tillverka själva: till exempel skulle vi kunna utveckla egna datorer för den svenska marknaden. Men det vore inte särskilt effektivt. I stället drar vi nytta av en av de främsta anledningarna till internationell handel, nämligen skillnader i teknik och kvalitet mellan länder. Skillnaderna kommer av att länder har olika förutsättningar, styrkor och svagheter. Det gör att de

Vad betyder det?

Frihandel råder när den internationella handeln är fri från tullar, kvoter och andra regler som försvårar handelsflödet. Frihandel betyder också att export och import ses som lika viktiga.

▲ För att bygga en ny Volvo- eller Scania-lastbil krävs cirka 30 000 delar från 300 underleverantörer i 41 länder.

importerade varorna ofta är både billigare och bättre än motsvarande varor som vi skulle kunna producera själva. Låt oss titta närmare på det här sambandet.

Med olika förutsättningar blir det lönsamt för länder att specialisera sig. Varför ett land är effektivare inom en viss produktion jämfört med ett annat land beror på många olika saker. När det gäller jordbruk är klimatet viktigt. För enklare industrivaror är tillgång till billig arbetskraft betydelsefullt, medan mer avancerade produkter har större behov av högutbildad arbetskraft. Länder har också skillnader i

sin infrastruktur som vägar, hamnar och informations-teknologi, vilket kan spela stor roll. Banker, försäkringsbolag och andra finansiella system har stor betydelse för ett fungerande näringsliv, men sådana institutioner fungerar också på olika sätt i världen. Även stat och myndigheter kan påverka, exempelvis genom att stifta lagar och regler, ta ut skatt och finansiera utbildning.

Allt detta gör att det skiljer mycket mellan länder i hur lätt det är att driva företag och skapa varor och tjänster på ett effektivt sätt. Även ren tradition och

erfarenhet kan vara viktigt. Den som under en längre period har ägnat sig åt en viss verksamhet har byggt upp en skicklighet som andra saknar. I andra fall är det tvärtom. Då kan det vara uppstickaren, den med de nya idéerna och metoderna, som är effektivast.

... och på specialisering

På grund av dessa olikheter mellan länder har vi något som brukar kallas en internationell arbetsfördelning. Precis som att arbetsuppgifter fördelas mellan anställda på en arbetsplats, fördelas även produktionen världen över. Länder och regioner specialiserar sig på olika slags varor och tjänster beroende på vilka förutsättningar de har. I Sverige och Finland finns till exempel en stor skogsindustri, medan Danmark fokuserar mer på jordbruk. I Norge är olja en mycket viktig del av exporten.

Grundtanken är ganska enkel: länder satsar på det de är bäst på och låter andra tillverka annat. Ett land kan vara effektivare än ett annat land när det gäller att producera flera olika varor och tjänster, men det som avgör vad landet väljer att specialisera sig på är vad det är allra bäst på. Inom ekonomisk teori kallas det att handeln drivs av komparativa, alltså relativa, fördelar.

Låt oss ta ett exempel. Tänk dig att du är ute och seglar med en god vän. Ni blir hungriga. Du råkar vara bättre än din vän på att både styra båten och laga mat. Trots det är det effektivast att dela på uppgifterna. Här kommer de komparativa fördelarna in. Komparativ betyder jämförande; du ska

Detta är vad handel handlar om
– att på ett så effektivt sätt som möjligt
utnyttja de resurser vi har.

alltså göra det du är bäst på jämfört med din vän, vilket kanske är matlagningen. På så vis kan ni använda tiden och resurserna maximalt, och i det här fallet betyder det att du lagar maten medan din vän styr båten.

Om vi översätter detta till två länder som handlar, kan vi byta ut ”tid” mot resurser. Det kan vara naturresurser, kapital eller arbetskraft. Resurserna är, precis som tiden, begränsade. Även om ett land vore bäst på att producera allt, skulle det vara ett ineffektivt användande av landets resurser att göra det. Det är grunden för internationell handel – att på ett så effektivt sätt som möjligt använda de gemensamma resurser vi har i världen. När varje land koncentrerar sina resurser på det de är komparativt bäst på, blir den samlade produktionen större än om alla hade isolerat sig och försökt klara sig på egen hand.

Stordriftsfördelar och inombranschhandel

Många tror att handeln mellan länder mest består av olika produkter, men så är det inte riktigt. En stor del av världshandeln i dag sker med samma typ av produkter, inom samma bransch. Det kallas inombranschhandel. En viktig anledning bakom den här typen av handel är **stordriftsfördelar**.

Stordriftsfördelar betyder att det är billigare och effektivare när man producerar i större skala. Till exempel kan det kosta 100 000 kronor per bil om ett företag bara tillverkar 10 bilar, men om antalet ökar till 20 bilar kan kostnaden sjunka till 90 000 kronor per bil. Det beror på flera saker. När produktionen blir större kan arbetsfördelningen bli effektivare

Vad betyder det?

Stordriftsfördelar betyder att det är billigare och effektivare att koncentrera produktionen till en eller ett fåtal ställen. Exempelvis kanske det kostar 100 000 kronor per bil att tillverka 10 bilar, medan kostnaden för att producera 20 bilar kan vara 90 000 kronor per bil.

– det krävs mindre resurser, såsom arbetskraft, per tillverkad bil. Då sänks kostnaderna. Det i sin tur gör att företaget kan utveckla sin produktion, bli mer innovativt och erbjuda oss konsumenter nya produkter till ett lägre pris.

Inom bilbranschen kan stordriftsfördelar göra att företag i ett land blir specialister på att tillverka en viss bilkomponent, till exempel växellådor. Företagen exporterar då komponenten till flera biltillverkare världen över. Samtidigt kan landet importera färdiga bilar tillbaka. Det är ett exempel på hur specialisering leder till handel inom samma bransch.

Sammanfattningsvis hänger stordriftsfördelar och handel ihop. Internationell handel gör att företagen kan dra fördel av stordriftsfördelar, eftersom konkurrensen ökar. Samtidigt driver stordriftsfördelar i sig på handeln. När företag blir mer konkurrenskraftiga och utvecklar nya och bättre produkter, behöver de ofta en internationell marknad att sälja varorna på.

KAPITEL 3

Handelns effekter

I det här kapitlet beskriver vi handelns ekonomiska effekter. Vi diskuterar också varför länder ibland försöker skydda sig från handel och vilka effekter det kan få.

Ökad konkurrens och strukturomvandling

När marknader öppnas för internationell handel leder det till ökad konkurrens. Alla företag klarar inte den hårdare konkurrensen och vissa slås därför ut. Men det är inte helt slumpmässigt vilka företag som försvinner. Det är de minst konkurrenskraftiga företagen som slås ut först.

Inom ekonomisk teori kallas dessa företag de minst produktiva. När de lämnar marknaden kan mer produktiva företag ta deras plats. Här kommer stordriftsfördelarna som vi beskrev på sidan 10 in. De produktiva företagen får mer utrymme och kan då dra nytta av sina stordriftsfördelar. Det gör dem ännu mer konkurrenskraftiga. Den ökade konkurrensen från handel leder alltså till att vi får färre men större och mer produktiva företag. Fördelen för konsumenter är ett bredare utbud av varor och lägre priser.

Men vad händer i länder när de mindre produktiva företagen försvinner? Om vi ser till helheten leder fler produktiva företag till att landet blir mer konkurrenskraftigt. Det kan i sin tur ge högre löner och inkomster – alltså mer tillväxt. Men processen kan samtidigt vara smärtsam, om människor till

Vad betyder det?

Länder som deltar i internationell handel kan egentligen inte undvika att utsättas för **strukturomvandling**. Handel och ökad konkurrens gör att vissa sektorer krymper medan andra växer.

exempel blir arbetslösa när företag läggs ner. Det här brukar kallas för att ekonomin genomgår en **strukturomvandling**.

Länder som deltar i internationell handel kan inte undvika strukturomvandling. Handel och ökad konkurrens gör att vissa branscher krymper medan andra växer. Det gäller alla länder – även Sverige. Här har vi till exempel inte längre en stor varvsindustri som bygger fartyg. Den försvann på 1970-talet eftersom den inte klarade av konkurrensen från länder som Sydkorea och Japan. I stället har vår ekonomi blivit mer inriktad på tjänster och modern teknik. Vi har i dag en stor it-sektor, där svenska företag som Spotify, Klarna och spelbolag som King och Dice klarar sig bra i den internationella konkurrensen.

Om länder inte kan undvika strukturomvandlingen, blir frågan i stället hur de kan hantera den. Sverige

har ett väl utbyggt socialt skyddsnät som hjälper människor när jobb försvinner. Genom satsningar på utbildning, infrastruktur och olika bidragssystem kan personer som förlorat sina jobb få stöd tills de hittar nya. Andra länder har inte samma förutsättningar och synsätt som Sverige.

Ekonomiska kluster

Något som uppmärksammas alltmer i modern ekonomisk teori är hur handel kan skapa **ekonomiska kluster**. Ett kluster är en samling eller gruppering av företag inom samma område. Det betyder att vissa typer av industrier växer samman och koncentreras till ett gemensamt område. Två världskända kluster i USA är Silicon Valley, där en stor mängd it-företag har samlats, och Hollywood med sin filmindustri.

▲ **"The hot banana"** Europas tunga industri ligger koncentrerad i ett område till formen lik en banan. Denna "hot banana" sträcker sig från London över Paris, Belgien, Nederländerna, Luxemburg, Ruhrområdet i Tyskland och ner i norra Italien.

Hur hänger kluster och internationell handel ihop? Idén är att företag och industrier samlas för att vara nära viktiga kunder och sina leverantörer. Företagen vill också vara nära den arbetskraft de är mest beroende av. Om de lyckas med allt det kan kostnaderna sänkas. Det blir till exempel lägre transportkostnader. Här kommer stordriftsfördelarna in igen: det blir enklare att dra nytta av dem om det är nära till viktiga leverantörer.

I många fall kan kluster växa sig väldigt stora och bli så pass kraftfulla att de kan stå för en stor del av världens produktion av vissa varor. Ett exempel är det så kallade rostbältet i USA:s nordöstra hörn som länge producerade stora mängder fordon, kol och stål. Ett annat exempel är koncentrationen av Europas tunga industri, som ligger i ett område format som en banan och som därför ibland kallas för "the hot banana". Denna "hot banana" sträcker sig från London över Paris, Belgien, Nederländerna, Luxemburg, Ruhrområdet i Tyskland och ner i norra Italien.

Teorin bakom den här klusterbildningen kallas ofta för ekonomisk geografi. Den har hjälpt oss att förstå hur ökad internationell handel och stordriftsfördelar tillsammans kan leda till stora industriella kluster. Ekonomen Paul Krugman fick 2008 Sveriges riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne för sin forskning på detta område.

Handelshinder och skydd mot utländsk konkurrens

Länder har olika sätt att hantera de negativa effekterna av internationell konkurrens. Sverige har valt ett starkt socialt skyddsnät. Andra länder försöker bromsa eller stoppa utvecklingen. Ett sätt att göra det är att försvåra för utländska konkurrenter.

En anledning till att länder vill göra det svårare att handla är att konkurrensen från andra länders

företag kan ses som orättvis. Till exempel kan lönerna vara mycket lägre, skatterna lägre eller miljökraven svagare i andra länder. Då upplevs det som att lika villkor inte gäller för alla. Det kan också vara så att ett utländskt företag har en överlägsen produktionsteknik. I sådana situationer händer det att länder inför särskilda åtgärder för att skydda sina egna företag. Denna så kallade **protektionism** betyder att staten försöker skydda den egna ekonomin från utländsk konkurrens.

Protektionistisk handelspolitik kan se ut på många olika sätt och vara mer eller mindre tydlig. Ett exempel är statsstöd, där staten skyddar sina inhemska företag, bland annat genom bidrag, billiga lån eller särskild tillgång till viktiga insatsvaror och material. På så vis kan landets egna företag få fördelar framför utländska konkurrenter och växa snabbt. Men protektionism kan också handla om

Vad betyder det?

Protektionism betyder att staten försöker skydda den egna ekonomin från utländsk konkurrens. Det finns en inställning att alla inte konkurrerar på lika villkor. I sådana situationer händer det att länder inför särskilda åtgärder för att skydda sina egna företag. Den strategin kallas för protektionism och betyder att staten försöker skydda den egna ekonomin från utländsk konkurrens.

tekniska regler som exempelvis ställer krav på särskild märkning eller kvalitet. Sådan protektionism är inte alltid särskilt tydlig. Ett annat exempel är importkvoter, som sätter en gräns för hur mycket av en viss vara som får importeras. Handelshinder kan i dag även uppstå inom områden som vi normalt inte tänker på som handel, till exempel hinder mot fria dataflöden eller personrörlighet.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att det finns många goda skäl att ha lagar och regler som hindrar eller begränsar handel. Det kan handla om att begränsa handel med varor som tillverkats under

villkor som strider mot mänskliga rättigheter, exempelvis tvångsarbete. Sanktioner är ett av de kraftigaste verktygen inom handelspolitiken – då förbjuds helt handel med vissa varor och tjänster från utvalda länder. Det gör man för att påverka landet att ändra sin politik eller sitt agerande. Ett exempel är hur EU har begränsat handeln med varor och teknik som Ryssland behöver för att fortsätta kriget i Ukraina. Även skydd för konsumenter är en vanlig anledning till att begränsa handeln med vissa typer av varor. Exempelvis är EU:s krav på importerade livsmedel väldigt hårda för

att vi som konsumenter inte ska bli sjuka av det vi äter. Det kan ibland vara svårt att avgöra vad som är protektionism – ofta beror det på vem du frågar.

Tullar

Det som de allra flesta tänker på när de hör ordet protektionism är tullar. Tullar har funnits i hundratals år och används i nästan alla länder. Det är importören som betalar tullen på varan och det är landets tullmyndighet som sköter hela processen. I Sverige är det Tullverket som har den uppgiften.

När en tull läggs på en vara blir utländska varor dyrare jämfört med inhemska. Det vanligaste skälet till att använda tullar är att skydda landets egna företag i viktiga sektorer. Men tullar kan också användas för att försöka locka till sig en viss typ av tillverkning. Men det fungerar sällan i längden eftersom tullarna är ett konstgjort och ofta tillfälligt skydd. Tullar kan variera från enstaka tiondels procent till flera hundra procent. Singapore är ett land som knappt har några tullar alls. Egypten och Indien är två exempel på länder med höga tullar på flera varor.

Det är vanligt att låginkomstländer har höga tullar, eftersom det är ett bra sätt att få in pengar till statskassan. I länder som Jamaica, Bangladesh och Botswana kommer mellan 25 och 35 procent av statskassans intäkter från tullar, medan tullarna i länder som Norge och Schweiz knappt märks i statskassan.

Protektionismens effekter

Det finns internationella regelverk för handel. De tillåter inte vilka protektionistiska åtgärder som helst. Om ett land inför orimligt höga handels hinder kan andra länder få rätt att svara, till exempel genom höjda tullar. I värsta fall kan det leda till ett kostsamt handelskrig.

Men låt oss bortse från vad effekterna blir för andra länder. Finns det förlorare även i Sverige? Svaret är ja. Tullar är kostsamma exempelvis för företag som importerar material till sin tillverkning. Företagen höjer då sannolikt priserna för att väga upp för det högre importpriset, något som i sin tur drabbar konsumenterna. När människor behöver betala mer för sina produkter, får de mindre pengar i plånboken varje månad. Å andra sidan kan de företag som skyddas av de tullar Sverige och EU har på varor som importeras få möjlighet att växa utan hot från utländsk konkurrens. Om de växer och utvecklas ekonomiskt kan de anställa flera personer och exportera varor utomlands.

Protektionismen har alltså både vinnare och förlorare, men vad har störst betydelse? Om vi jämför vinsterna för de företag – och deras anställda – som gynnas av protektionismen med de sammanlagda förlusterna för de företag och konsumenter som missgynnas, blir resultatet, ur ett ekonomiskt perspektiv, alltid att förlusterna blir större än vinsterna. Det beror på att företag eller branscher som inte är konkurrenskraftiga får hjälp att överleva och på så vis hindrar andra effektivare företag i sin

Det finns de som vinner och de som förlorar på protektionism, men vad har störst betydelse?

tillväxt. Resurserna i samhället används därmed inte på ett effektivt sätt, vilket ju går emot hela syftet med handel.

Behovet av att skydda vissa företag, branscher eller geografiska områden måste vägas mot kostnaden för att marknaden och handelssystemet inte fungerar effektivt. Det är en politisk fråga om staten ska använda handelspolitik för att försöka lösa sociala, miljömässiga eller ekonomiska problem. I många fall kan det vara värt att ställa exempelvis hårdare miljökrav, även om det innebär ett visst hinder för handeln. Det blir en fråga om prioritering.

KAPITEL 4

Handeln förändras

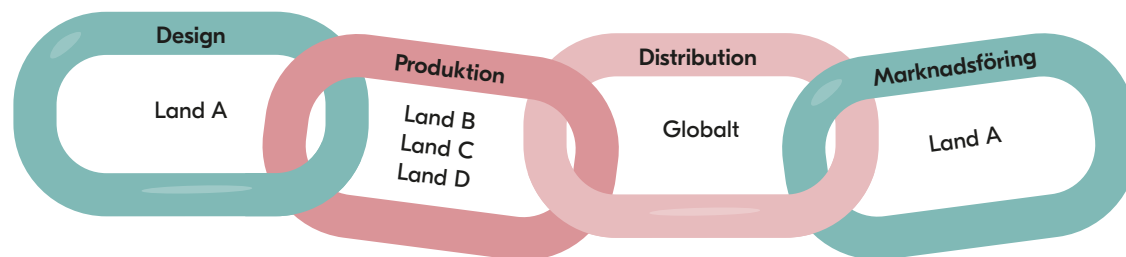
Globalisering är för de allra flesta ett modernt begrepp, kanske på grund av att utvecklingen de senaste årtiondena gått så fort. Vi talar här om globaliseringen av handeln, men begreppet är betydligt bredare än så – det omfattar allt från ekonomi till politik och kultur.

Globaliseringen

Vi har tidigare beskrivit den industriella revolutionens effekter på handeln. Det var också då som den moderna globaliseringen startade på allvar. Det handlar här om globaliseringen av handeln, men begreppet är bredare än så – det omfattar allt från ekonomi till politik och kultur.

Globalisering kan beskrivas som en process där länder, företag och människor knyts samman av kapitalflöden, handel och investeringar. På senare tid har utvecklingen gått snabbare, och det finns flera orsaker. Teknisk utveckling är en: internet har revolutionerat möjligheterna för både företag och konsumenter att kommunicera och skaffa information. Det har också skapat helt nya produkter och sätt att handla, inte minst e-handel. Vi har också fått mycket effektivare transporter världen över, vilket gynnat den globala varuhandeln.

▼ **En global värdekedja** beskriver hela processen från design och produktion till distribution och marknadsföring av en produkt eller tjänst, där olika steg utförs i olika länder.

Globala värdekedjor

Efter andra världskriget har världshandeln vuxit snabbare än ekonomin i stort. År 2024 stod exporten av varor och tjänster för 29 procent av världens ekonomi, enligt Världsbanken. Som jämförelse var andelen 1995 ungefär 21 procent och 1970 endast 13 procent. Världsekonomin är alltså mycket mer beroende av handel i dag än för bara några årtionden sedan. Handelns andel av den globala ekonomin har dock inte ökat sedan 2008. En trolig orsak är alla de kriser som drabbat handel och ekonomi sedan dess.

Handeln har inte bara ökat över tid, den har också förändrats. Tack vare informationstekniken har helt nya handelsmönster vuxit fram. I dag är produktionen fragmenterad, vilket innebär att den sker i flera steg i olika länder. **Outsourcing** betyder att företag delar upp produktionen och lägger ut valda delar hos andra producenter. Det görs för att sänka kostnaderna och skapa stordriftsfördelar, men även för att få närhet till särskild infrastruktur,

betydelsefulla material och viktiga marknader. Den form av outsourcing som innebär att produktionen läggs utomlands kallas offshoring.

Samtidigt förändras länders ekonomier. Många gamla industriländer (som Sverige) fokuserar alltmer på forskning och utveckling, design och marknadsföring – tjänster helt enkelt. Andra länder tar i stället över en större del av tillverkningen av varor. Denna nya handelsverklighet beskrivs bäst med termen **globala värdekedjor**.

Utvecklingen av globala värdekedjor kommer dels av den tekniska utvecklingen, dels av att handelshinder, som tullar, har minskat. Det har skett en så kallad liberalisering – handeln har blivit friare. Därför har handeln med varor och tjänster ökat världen över. Att dela upp produktionen är i sig inget nytt, men det har aldrig skett i så stor omfattning som i dag.

Utvecklingen av globala värdekedjor syns i de flesta sektorer men är som tydligast bland tekniskt avancerade varor där produktionen sker i flera steg.

Vad betyder det?

Teknisk utveckling samt minskade handelshinder har lett till en så kallad **liberalisering** av handeln. Därför har handeln med varor och tjänster ökat världen över.

Multinationella företag och utländska direktinvesteringar

Multinationella företag är mycket viktiga i världshandeln. De har stor betydelse för internationella flöden av handel och kunskap samt investeringar mellan länder. Ungefär en tredjedel av världshandeln sker i dag inom multinationella företag.

Multinationella företag investerar i fabriker, försäljningskontor eller underavdelningar (så kallade filialer) i andra länder. Dessa **direktinvesteringar** sker genom att företagen antingen köper existerande företag, slås samman eller startar helt nya bolag utomlands.

En viktig drivkraft bakom direktinvesteringar är företagets vilja att effektivisera verksamheten. De kan sänka kostnaderna utan att påverka kvaliteten, genom att producera i ett annat land, exempelvis genom lägre löner. En annan anledning till att direktinvestera utomlands kan vara att det finns särskild kunskap eller råvaror som företaget behöver. Ytterligare ett motiv till direktinvesteringar är att man vill etablera egna försäljningskontor i andra länder.

Många länder är positiva till utländska direktinvesteringar eftersom de kan skapa arbetstillfällen och ge tillgång till ny teknik och kunskap. Men i vissa fall finns en oro för att företag eller sektorer som är särskilt viktiga för samhället, till exempel hamnar, mobilnät eller försvarsindustrin, ska styras av utländska ägare. Samtidigt kan det i de multinationella företagens hemländer uppstå en rädsla för att arbetstillfällen och kunskap försvinner när företagen flyttar utomlands.

Tjänster och tjänstefiering

Det vanligaste sättet att sälja en tjänst i ett annat land i dag är via en direktinvestering. De flesta tjänster kan inte exporteras på samma vis som varor utan måste i stället produceras på plats. Det näst vanligaste sättet är när tjänsten, exempelvis en konsulttjänst, levereras via internet eller över telefon mellan två länder. En annan möjlighet är att resa till ett annat land för att köpa en tjänst, vilket exempelvis turister gör. Turismen är en mycket viktig bransch i dag – en verksamhet som skapar många jobb och bidrar till länders ekonomiska utveckling.

Ett annat sätt att sälja en tjänst är när tjänsteföretaget och dess anställda själva flyttar på sig. Ett exempel är när byggarbetare från ett annat land kommer till Sverige för att arbeta. Troligen skulle tjänstehandeln kunna öka ordentligt med enklare regler. Det gäller särskilt möjligheterna att arbeta tillfälligt i ett annat land. I dag är det svårt i de flesta länder på grund av omfattande regler kring bland annat visum och arbetstillstånd.

Det blir allt svårare att skilja mellan en vara och en tjänst. Exempelvis köper många sin mobiltelefon (vara) i samband med att de tecknar ett abonnemang (tjänst). Varan och tjänsten är beroende av varandra för att fungera. Denna sammankoppling kallas för **tjänstefiering**.

Tillverkningsföretag är i dag beroende av en mängd olika tjänster. Det krävs till exempel forskning för att utveckla nya varor, juridiska tjänster, redovisnings- och bokföringstjänster, kommunikation och transport. Dessa tjänster kan antingen köpas in utifrån eller

produceras av företaget självt. Tjänstefiering är också nära sammanlänkad med globalisering och produktion inom värdekedjor. Det hade inte varit möjligt att dela upp produktionen världen över utan billigare transporttjänster och effektivare it-tjänster.

Vad betyder det?

Tjänstefiering Det blir allt svårare att skilja mellan en vara och en tjänst. Exempelvis köper många sin mobiltelefon (vara) i samband med att de tecknar ett abonnemang (tjänst). Varan och tjänsten är beroende av varandra för att fungera. Denna sammankoppling kallas för tjänstefiering.

Digitaliseringen

Digitalisering är en process som hela tiden pågår. Det betyder att mer information blir digital, samtidigt som användningen av datorer och internet ökar. Enligt Internetstiftelsen använde 91 procent av svenskarna internet varje dag under 2024. Motsvarande andel för hela världen är drygt 60 procent (nästan 5 miljarder människor enligt ITU, Internationella teleunionen).

Som vi tidigare nämnt hänger tjänstefiering ihop med globalisering och handel inom globala värdekedjor. Geografiska avstånd var tidigare det största

hindret för internationell handel, men digitaliseringen minskar dessa avstånd eftersom information blir mer lättillgänglig. Digitaliseringen skapar också möjligheter för nya aktörer att handla internationellt. Små och medelstora företag kan nå helt nya kunder via webbplatser och appar.

När handeln digitaliseras blir överföring av data mellan länder allt viktigare. Molntjänster är i dag en vanlig metod för att lagra och sprida information. Dataöverföringar öppnar även dörren för digital handel med exempelvis spel eller strömningstjänster för film och musik.

Att sätta upp hinder för internationella dataöverföringar har blivit ett nytt slags handelshinder.

Låg- och medelinkomstländerna

Globaliseringen ger nya möjligheter till handel, men många länder har fortfarande svårt att fullt ut delta i världshandeln. Väpnade konflikter, svårtillgänglig geografi, korruption och outvecklat näringsliv är några orsaker som gör det svårt för många länder att dra nytta av handelns alla fördelar.

Trots det bidrar globaliseringen till att tyngdpunkten i världsekonomin håller på att flyttas.

Tack vare bland annat direktinvesteringar, bättre utbildning och deltagande i globala värdekedjor minskar fattigdomen i många länder. Genom att ta del av ny kunskap och teknik kan företag i fattiga länder ta stora kliv i den ekonomiska utvecklingen på kort tid. Men för att det ska fungera krävs både

Geografiska avstånd var tidigare det största hindret för internationell handel, men digitaliseringen minskar dessa avstånd eftersom information blir mer lättillgänglig.

rätt infrastruktur, starka institutioner och en stabil politisk situation, något som i många länder inte är självklart.

Ett land som tydligt dragit stor nytta av globaliseringen är Kina. Landets ekonomiska utveckling har gjort det till världens största exportör och till en av världens största ekonomier på kort tid. Kina kallas ofta för världens verkstad. Den bilden är dock delvis på väg att ändras. I takt med att lönerna i landet stiger, börjar Kina ställa om sin ekonomi till att fokusera mer på inhemsk konsumtion, produktion av tjänster och ny avancerad teknik. Samtidigt är landet fortsatt mycket fokuserat på export.

Kina är ett tydligt exempel på hur globaliseringen knyter länder närmare varandra. Världen är inte bara beroende av att Kina tillverkar billiga varor – Kina är också beroende av världen. Utan utländska investeringar i kinesiska fabriker och en världsmarknad att sälja sina produkter på, skulle landets ekonomiska utveckling ha gått långsammare.

Jordbruket – ett kapitel för sig

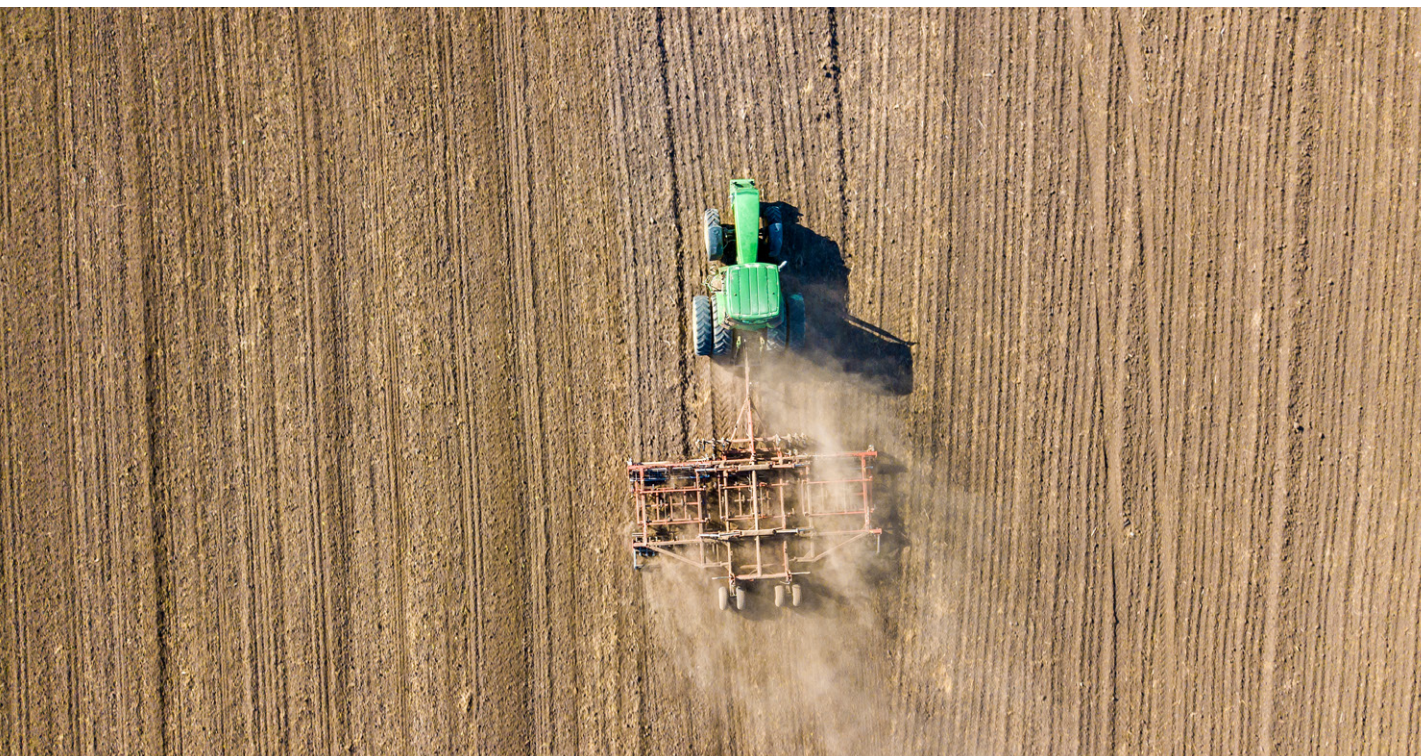
Även om värdet av handeln med jordbruksvaror och livsmedel bara utgör några få procent av den totala handeln, är sektorn mycket viktig för alla länder. I många fattiga länder är den avgörande. Jordbruksprodukter är ofta dessa länders viktigaste exportvaror, men eftersom många vill skydda sitt eget jordbruk är tullarna i övriga världen fortfarande

höga. Det gör det svårt att konkurrera på lika villkor. Dessutom ger många länder subventioner (statligt stöd) till sitt jordbruk, vilket i sin tur påverkar priserna och därmed handeln.

Att jordbruket skyddas från fri konkurrens beror delvis på starka jordbrukarorganisationer, men också på jordbrukets många kopplingar till traditioner, miljö, landsbygdsfrågor och självförsörjning. Sveriges

inställning har länge varit att jordbrukssektorn ska vara öppen för konkurrens från andra länder. Den inställningen delas av många låg- och medelinkomstländer, som gärna vill exportera fler jordbruksvaror. Samtidigt är frågan komplicerad, och alla låg- och medelinkomstländer har inte samma intressen. Var vår mat kommer ifrån, hur den är odlad, djurens välfärd och avverkning av skog för jordbrukets räkning är frågor som väcker starka känslor och som ingår i jordbrukspolitiken.

Var vår mat kommer ifrån, hur den är odlad och djurens välfärd är känsliga frågor som ingår i handelspolitiken.

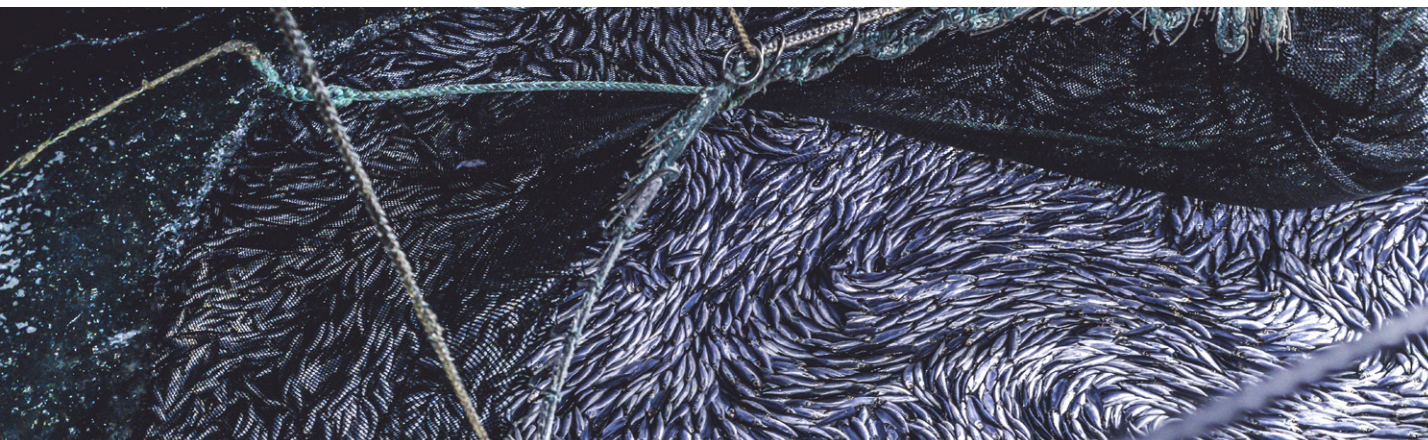

KAPITEL 5

Handelspolitik

Varje land har sin egen handelspolitik. Det är genom handelspolitiken som spelreglerna för handeln sätts. Det kan handla om hur import och export ska regleras eller hur handeln med tjänster och dataflöden ska se ut.

Vad är handelspolitik?

Varje land har sin egen handelspolitik. Den sätter reglerna för hur handeln ska fungera. Det kan handla om hur import och export ska regleras eller hur handeln med tjänster och dataflöden ska se ut. Politik som begränsar handeln kallas protektionistisk, medan politik som syftar till att underlätta handeln är frihandelsvänlig. Motsättningar mellan de synsätten hänger ofta samman med både ideologi och ekonomiska intressen.

Världshandelsorganisationen WTO

Det viktigaste forumet för handelspolitik är Världshandelsorganisationen WTO (World Trade Organization). Den bildades 1995 och har sitt huvudkontor i Genève, Schweiz. De flesta av världens länder är medlemmar i organisationen, vars regler omfattar nästan all världshandel.

WTO:s mål är att få världshandeln att fungera så smidigt som möjligt. Det görs dels genom förhandlingar om nya regler mellan medlemsländerna, dels genom att se till att överenskomna regler följs. Organisationen har en egen domstol för just det. Det viktigaste WTO-avtalet kallas GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) och har gällt sedan 1947, det vill säga långt innan WTO grundades. GATT har kraftigt sänkt världens tullar, något som spelat stor roll för den snabba globaliseringen.

Tyvärr fungerar inte WTO lika bra i dag som förut. De 166 medlemsländerna har svårt att enas om nya avtal, mycket på grund av principen om enhällighet. Det betyder att alla medlemmar måste vara överens för att det ska bli ett avtal. Men det är inte bara antalet länder som gör det svårt att komma överens – enskilda länder bromsar också. Indien, Kina och USA försvårar WTO:s arbete, genom att antingen blockera

Vad betyder det?

Varje land har sin egen **handelspolitik**. Det är genom handelspolitiken som spelreglerna för handeln sätts. Det kan handla om hur import och export ska regleras eller hur handeln med tjänster och dataflöden ska se ut.

WTO:s domstol, regelbundet bryta mot WTO:s regler eller av princip motsätta sig nya förhandlingar.

Samtidigt har den snabba ekonomiska och tekniska utvecklingen lett till att frågorna som WTO förhandlar om blivit fler och mer komplicerade. WTO-förhandlingar handlar i dag om allt från fiske till investeringar och e-handel.

De stora förlorarna på att WTO inte fungerar bra är de fattigaste länderna. Inom WTO har de rätt till särskilda undantag i handeln; de kan till exempel få längre tid på sig att införa ett nytt regelverk eller ges särskilt fördelaktiga villkor. När WTO inte fungerar och länder ingår egna handelsavtal utanför WTO, riskerar de fattigaste länderna att hamna utanför.

Fakta om WTO

Det viktigaste forumet för handelspolitik är **Världshandelsorganisationen WTO** (World Trade Organization). WTO bildades 1995 och har sin bas i Genève, Schweiz. De allra flesta av världens länder är medlemmar i organisationen, vars regler täcker i stort sett all handel i världen.

Frihandelsavtal

När WTO inte fungerar ordentligt sluter länder i stället egna avtal – så kallade **frihandelsavtal**.

Fördelen med frihandelsavtal är att de går fortare att förhandla fram då färre länder ska komma överens om villkoren. I allmänhet bidrar frihandelsavtalen till färre handelshinder i världen. Samtidigt gör det stora antalet frihandelsavtal att reglerna blir allt svårare att hålla koll på, till skillnad från WTO-reglerna, som är lika för alla. Ett annat problem är att mindre länder, särskilt de allra fattigaste, riskerar att stå utanför eftersom de är mindre intressanta som avtalspartner för de största länderna i världen.

EU:s inre marknad kan ses som världens mest långtgående handelsavtal. EU är även en mycket aktiv förhandlare. I dag har EU drygt 40 olika frihandelsavtal med fler än 70 länder världen över.

Sverige kan inte teckna egna frihandelsavtal utan ingår i EU:s avtal, vilket ger svenska företag möjligheter att importera och exportera till bättre villkor än företag i många andra länder. Exempel på länder som EU har frihandelsavtal med är Kanada, Sydkorea, Japan och Vietnam.

Handelshinder bakom gränserna

På sidan 13 diskuterade vi skillnaden mellan å ena sidan lagar och regler som av olika anledningar hindrar handel, och å andra sidan protektionism. Frihandelsavtal hjälper till att lätta på olika former av handelshinder.

Tullar har länge varit det vanligaste handelshindret, men tullnivåerna är i dag oftast låga för de flesta produkter. Andra handelshinder kan vara nationella lagar och regler som egentligen inte är menade att försvåra för handeln.

Om ett land exempelvis stiftar en ny miljölag eller inför nya bestämmelser om säkerhetskrav på produkter, kan det bli svårare för utländska företag att sälja sina varor. Det som från början ser ut som små och tekniska detaljer kan göra det svårt, eller rent av omöjligt, för företagen att anpassa sina produkter och i längden sälja dem på en viss marknad. Då har det uppstått ett tekniskt handelshinder. Det kan exempelvis vara krav på att varor måste märkas eller testas på ett visst sätt innan de får säljas i landet. För att lösa problemen måste länder hitta sätt att antingen ha gemensamma regler och standarder eller enas om att acceptera varandras regler. Detta görs bland annat i olika frihandelsavtal.

Om ett land exempelvis stiftar en ny miljölag eller inför nya bestämmelser om säkerhetskrav på produkter, kan det påverka företag i andra länder.

Det betyder inte att det skulle vara önskvärt, eller ens möjligt, för alla länder att ha samma regler på alla områden. Kulturella, politiska och ekonomiska skillnader mellan länder gör att människor prioriterar olika, så därför fungerar det inte med exempelvis samma säkerhetsbestämmelser överallt. En regel som passar utmärkt i Sverige kanske inte alls är anpassad till förhållandena i Kenya.

EU:s gemensamma marknad

På EU:s inre marknad kan varor, tjänster, personer och kapital röra sig fritt mellan alla 27 medlemsstater. Det kallas för EU:s fyra friheter. Tanken är att det ska vara lika lätt att göra affärer mellan exempelvis Tyskland och Spanien som mellan Stockholm och Malmö. Den inre marknaden gör det också möjligt för EU-medborgare att arbeta och studera i andra EU-länder. Sedan 2001 finns dessutom den gemensamma valutan euro i många EU-länder. Sverige är dock inte med i valutaunionen.

Reglerna för handeln på den inre marknaden bör vara så lika som möjligt, det vill säga harmoniserade. Det är

viktigt för företagen eftersom det blir enklare att veta vilka regler som gäller – villkoren för handeln blir mer förutsägbara helt enkelt.

Som vi redan nämnt vill inte alla länder ha likadana regler, men inom EU finns en princip som kallas ömsesidigt erkännande. Den innebär att en produkt som får säljas i ett EU-land också ska få säljas i övriga länder i unionen.

Att handelshindren tagits bort på den inre marknaden har lett till ökad handel, ekonomisk tillväxt och djupare integration. Men från början var tanken bakom EU inte ett handelsavtal, utan ett fredsprojekt. Efter de båda världskrigen insåg flera europeiska länder att vägen framåt gick via ökat samarbete och närmare integration. Genom bland annat handel knyts länder närmare varandra, inte minst ekonomiskt. När länder blir mer beroende av varandra minskar i sin tur risken för allvarliga konflikter.

EU:s tullunion

EU är en tullunion med en gemensam handelspolitik. Det betyder att det inte finns några tullar mellan EU-länderna och att de har samma tullsats mot länder utanför unionen. Det är även EU-kommissionen som representerar alla EU-länder i internationella handelsförhandlingar. Sedan Sverige gick med i EU 1995 har vi därför mindre inflytande över vår egen handelspolitik. I stället är vi en del av en ännu tyngre röst – EU:s.

EU:s handelspolitik blir alltid en avvägning mellan medlemsstaternas olika intressen. Ofta vill de mer frihandelsvänliga nordliga länderna öppna EU mer för omvärlden. Sverige driver ofta en handelspolitik som i andra delar av Europa uppfattas som mycket frihandelsvänlig. Alla EU-länders intressen vägs samman, och sedan tar EU-kommissionen fram en EU-gemensam inställning.

Från början var tanken bakom EU inte ett handelsavtal, utan ett fredsprojekt. Efter de båda världskrigen insåg flera europeiska länder att vägen framåt gick via ökat samarbete och närmare integration.

Enligt EU-kommissionen (2019) är EU världens största ekonomi och största handelsblock mätt i handel med varor och tjänster. Det ger EU en väldigt stark röst globalt. Genom EU-medlemskapet kan Sverige påverka den globala handelspolitiken på ett sätt som vore omöjligt annars.

År 2020 hände något som aldrig hänt förut, nämligen att ett land lämnade EU. Storbritannien höll en folkomröstning 2016 som ledde fram till beslutet att lämna unionen, mer känt som brexit. Mellan 2016 och 2020 förhandlade EU och Storbritannien om villkoren för att lämna EU och det nya frihandelsavtal som skulle styra handeln i framtiden. På julafton 2020 blev det nya avtalet klart, i sista stund. Därmed undveks att Storbritannien lämnade EU utan något avtal alls.

KAPITEL 6

Handeln möter nya utmaningar

Sedan finanskrisen 2008–2009 har världshandeln mött många helt nya utmaningar. Från 2016 och framåt har mycket handlat om krishantering. Några exempel är USA:s president Donald Trumps handelspolitik, brexit, covid 19-pandemin och Rysslands invasion av Ukraina.

Sedan finanskrisen 2008–2009 har världs-handeln mött många helt nya utmaningar. Från 2016 och framåt har mycket handlat om kris-hantering. Några exempel är USA:s president Donald Trumps handelspolitik, brexit, covid 19-pandemin och Rysslands invasion av Ukraina. Ovanpå detta kan den eskalerande klimatkrisen läggas, plus en mycket snabb teknisk utveckling som ställer helt nya krav på handel och tillverkning. Hur har den globala handeln påverkats? I allmänhet ganska bra trots allt. Tillväxten i världshandeln har inte varit lika jämn som innan 2008, men handeln har

fortsatt att växa i både värde och volym trots kriser och nya förutsättningar (enligt statistik från WTO). Världshandeln är med andra ord motståndskraftig.

Nya typer av regelverk

Handelspolitiken har förändrats för att möta de senaste årens kriser. Nya regler och prioriteringar har införts. En del av reglerna påverkar handeln direkt, andra indirekt. Handelspolitiken har alltmer kommit att handla om nationell säkerhet. Framför allt USA har använt nationell säkerhet som ett

argument för att införa handelshinder mot länder, främst Kina men även EU. Nationell säkerhet har även en nära koppling till andra områden, till exempel försörjning. Under covid 19-pandemin blev det tydligt att en del livsviktiga mediciner och typer av sjukhusutrustning tillverkas på ett fåtal platser i världen. EU har sedan dess arbetat för att sprida ut risken och köpa viktiga produkter från fler länder, just för att det är ett nationellt säkerhetsintresse att inte vara beroende av ett enskilt land.

Den allt snabbare globala uppvärmningen påverkar också handelspolitiken. EU har ofta varit först med att införa nya regelverk med fokus på handel och håll-barhet. The Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) är ett tydligt exempel. CBAM sätter ett pris på koldioxidutsläpp vid produktion av utländska varor. Varor som exempelvis cement, järn och alu-minium får alltså en extra avgift när de importeras till EU för att väga upp för de hårdare miljökrav som europeiska tillverkare måste följa. Förhoppningen är både att EU-företag med en mer miljövänlig till-verkning ska ges möjlighet att växa och att företag i andra delar av världen ska välja en mer miljövänlig produktion i stället för att betala CBAM-avgift. CBAM är dock inte populärt. Många europeiska företag tycker det är ett krångligt regelverk, och andra länder tycker det är ren protektionism.

GDPR är ett exempel på regelverk som påverkar handeln indirekt. Det är en EU-lag som började gälla 2018 och som handlar om dataskydd och hur känsliga personuppgifter får hanteras. GDPR är till för att skydda oss medborgare, men den påverkar även

I en orolig omvärld är det ofta tryggare att producera viktiga varor och tjänster i närområdet. Ett exempel är att EU köper mindre energi från Ryssland eftersom vi inte vill stödja Ryssland ekonomiskt efter invasionen av Ukraina.

Globaliseringen ökade konstant från 1950-talet fram till 2008 men har sedan avstannat, och det finns i dag tecken på de-globalisering enligt World Economic Forum. Men trenden är inte lika stark överallt eller i alla sektorer.

handel och tillverkning. Det beror på att det är viktigt för många företag i dag att kunna flytta data mellan länder. Det finns också skillnader i lagar och regler mellan länder, vilket gör det svårare och dyrare att hantera dataflöden. Det i sin tur påverkar handeln.

Förändrade handelsmönster

Även om världshandeln fortsatt växa, kan vårt sätt att handla och producera förändras – det uppstår nya handelsmönster. I takt med att världshandeln stött

på nya utmaningar har en rad nya begrepp dykt upp. Near-shoring, friend-shoring och de-globalisering är tre exempel.

Near- och friend-shoring är begrepp som handlar om var tillverkning sker och vem vi handlar med. I en orolig omvärld är det ofta tryggare att producera viktiga varor och tjänster i närområdet. Ett exempel är att EU köper mindre energi från Ryssland eftersom vi dels inte vill stödja Ryssland ekonomiskt efter invasionen av Ukraina, dels inte vill vara beroende av Ryssland.

KAPITEL 7

Handel och hållbar utveckling

De ekonomiska fördelarna med internationell handel är i dag välkända och accepterade av de flesta. Ett rikare utbud och lägre priser är två självklara effekter av handel. Att du kan gå till affären och köpa rosor från Kenya eller tomater från Spanien tillhör vardagen i Sverige.

Hållbar utveckling

De ekonomiska fördelarna med internationell handel är i dag välkända och accepterade av de flesta. Ett rikare utbud och lägre priser är två självklara effekter. Att du kan gå till affären och köpa rosor från Kenya eller tomater från Spanien tillhör vardagen i Sverige. Men hur vet vi att de som plockat rosorna har bra arbetsvillkor? Och är det miljömässigt försvarbart att köpa tomater som fraktats från Spanien i stället för tomater som odlats i Sverige?

Traditionellt har kopplingen mellan handel och hållbarhet inte varit så stark. Inom handel har fokus mestadels varit på ekonomiska faktorer, medan hållbarheten lämnats utanför. Men handel kan vara en positiv kraft om den ges rätt förutsättningar. Hållbarhet har på allvar tagit plats i handelspolitiken, inte minst genom FN:s globala mål i Agenda 2030, där det nu finns ett par tydliga delmål om hur handel ska bidra.

Ekonomisk hållbarhet

Det sägs ibland att dagens handelsvillkor favoriserar storföretag och rika länder, medan fattiga länder och dess invånare missgynnas. Handel är en del av globaliseringen, och många kopplar samman globaliseringen med ökande klyftor i världen. Är det möjligt att handeln, samtidigt som den bidrar till utveckling, även vidgar klyftorna i världen? Svaret beror på flera faktorer.

Alla företag klarar inte internationell konkurrens. Samtidigt kan andra företag via handel få tillgång

Är det möjligt att handeln, samtidigt som den bidrar till utveckling, även vidgar klyftorna i världen?

till nya marknader och på så vis effektivisera sin produktion, öka sin vinst och anställa fler personer. Inkomster har då omfördelats inom samhället som en effekt av handel.

Det är också viktigt att komma ihåg att handel inte är ett nollsummespel. Inom merkantilismen ses handel som att en part vinner och den andre förlorar. I dag vet vi att båda parter vinner på handel totalt sett. Däremot finns det ingen garanti för att båda parter vinner lika mycket. Politiken har ansvar för att vinsterna från handeln kommer hela samhället till del, exempelvis genom omfördelning via skatter eller bidrag. Länder har olika förutsättningar för att ta vara på de resurser som handel och globalisering skapar. Därför kan inkomstklyftor uppstå såväl inom grupper som mellan länder och regioner.

Vad betyder det?

Det är också viktigt att komma ihåg att handel inte är ett så kallat **nollsummespel**. Inom merkantilismen ses handel på det viset. I dag vet vi att det inte är en part som vinner medan den andra förlorar – båda parter vinner på handel totalt sett.

Social hållbarhet

Systematisk diskriminering på grund av kön, ålder och etnicitet finns överallt i världen, och inom många olika områden. Vi har tidigare nämnt sambandet mellan handel och strukturomvandling i ekonomin. Dessa omvandlingar påverkar även den sociala hållbarheten, inte minst jämställdheten.

Kvinnor har generellt sämre villkor globalt. De har sämre betalda jobb med svaga rättigheter och befinner sig ofta i farliga arbetsmiljöer. Andelen kvinnor som är entreprenörer är också relativt liten jämfört med män. Kvinnor kan även ha svårare att få lån på samma villkor som män, äger inte mark eller andra tillgångar i lika stor utsträckning och har inte de nätverk som krävs för att kunna konkurrera på en öppen marknad. Sammanfattningsvis är

arbetsmarknaderna inte jämställda och kvinnor har sämre förutsättningar än män att dra nytta av internationell handel.

Det är viktigt att de som bestämmer om handelspolitiken är medvetna om de här villkoren. Handeln kan inte på egen hand jämna ut dessa skillnader, men den kan vara en positiv kraft.

Blomsterindustrin i Kenya är ett exempel på sambandet mellan handel och social hållbarhet. Sektorn växte kraftigt i början av 2000-talet och har EU som största exportmarknad, mycket tack vare de förmånliga handelsvillkor som EU ger låg- och medelinkomstländer som Kenya. Arbetarna i blomsterindustrin är till stor del kvinnor, och de gynnades av utvecklingen. Med exportframgångarna fick de en självständig inkomst och bättre sociala

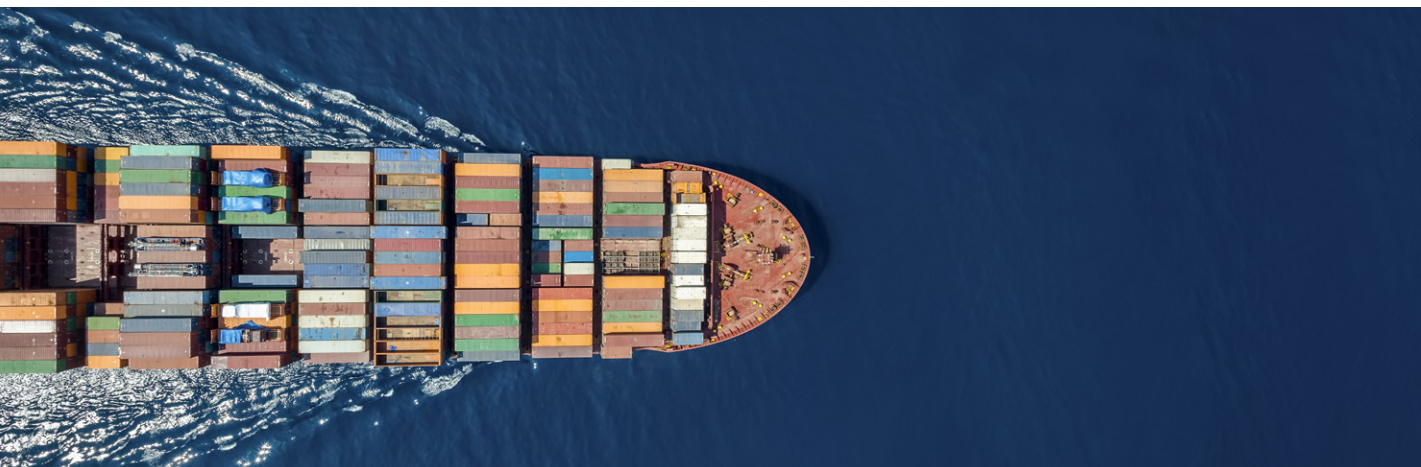
nätverk. Men när de förmånliga handelsvillkoren med EU löpte ut 2014 höjdes tullarna på blommor. Lönsamheten i blomsterindustrin sjönk och de arbetande kvinnorna drabbades negativt. Ett år senare skrevs dock ett nytt handelsavtal på mellan EU och East African Community (där Kenya ingår), med lägre tullar och bättre villkor som följd. Men under 2020 kom ett nytt hårt slag för sektorn i form av coronaviruset. Pandemin ledde till minskad efterfrågan i bland annat Europa, något som ledde till att många förlorade jobbet.

Handelsavtal kan alltså ha stor betydelse för villkoren i en viss sektor, men villkoren påverkas också av andra händelser som inte alls har med handel att göra. Det är något som politiker och beslutsfattare måste vara medvetna om och ta hänsyn till.

Ekologisk hållbarhet

Av de tre hållbarhetsdimensionerna – ekonomisk, social och ekologisk – är det den ekologiska som oftast kopplats samman med handeln. En fråga som ofta dyker upp är varutransporternas utsläpp av växthusgaser. Spontant kan det verka klokare att köpa lokalt producerade varor för att skona klimatet. Men att fokusera på transporterna ger inte hela bilden.

Självklart leder ökad varuhandel till fler transporter. Men cirka 90 procent av all handel sker via sjötransporter, och de bidrar bara med 3 procent av de samlade utsläppen av växthusgaser som människan står för. Tre procent är dock fortfarande mycket,

och den andelen behöver minska om vi ska nå klimatmålen i Agenda 2030 och Parisavtalet.

Utsläppen per vara i handeln är mycket låga tack vare att vi använder containerfartyg. Containerar är smart utformade för transport av en stor mängd varor, och de är i dag standard världen över. Man kan säga att de har bidragit till ökade handelsflöden, något som det alltså finns både för- och nackdelar med. Inte minst ur hållbarhetssynpunkt.

Hur en vara produceras är viktigare, eftersom det ofta är just själva produktionen som ger de största utsläppen. Exempelvis kan en frukt som odlats i Sydamerika ha en lägre klimatpåverkan än en likadan frukt som är odlad i Europa. Den europeiska frukten kanske kräver ett växthus som värms upp med fossila bränslen som energikälla, något som inte behövs i Sydamerika där klimatet är mer gynnsamt. Sedan måste utsläppen från transporter förstås vägas in,

tillsammans med vattenförbrukning, andra insatsvaror som använts och effekten av säsongsvariationer.

Var odlingen sker spelar också stor roll. Om skog och vegetation har skövats för att ge plats åt stora odlingar blir den biologiska mångfalden och olika ekosystem lidande. Men storskalighet är också effektivare ur ekonomisk synvinkel, vilket har betydelse för jobb och ekonomisk utveckling.

Många faktorer påverkar vad som är hållbart, och det är inte alltid självklart vilken faktor som väger tyngst – ibland kan de även stå i konflikt med varandra. Länder prioriterar olika och som konsument är det svårt att ha full koll. Internationell handel har gett oss konsumenter ett oöverträffat utbud av varor och tjänster, men också makt att påverka genom våra val. Det är något att tänka på när vi står i livsmedelsbutiken och väljer mellan varorna.

Due diligence och avskogning

På sidan 26 beskrevs nya regelverk som påverkar världshandeln. CBAM är ett exempel med en tydlig koppling till hållbarhet. Men det finns fler. I takt med att hållbarhet har blivit alltmer politiskt prioriterat har EU beslutat om fler regelverk som knyter samman handel och hållbarhet.

Tillbörlig aktsamhet (due diligence) är inte ett självförklarande begrepp. Det betyder att företag måste se till att det inte förekommer några aktiviteter som skadar miljön allvarligt eller bryter mot mänskliga rättigheter i sin tillverkning. Ett företag som bryter mot reglerna måste rätta till problemet. Lagstiftningen om due diligence, som trädde i kraft 2024, gäller dock bara de allra största företagen.

Ett annat exempel är EU:s regelverk om avskogning. Tanken är att det ska förhindra att varor som säljs på EU:s inre marknad bidrar till avskogning världen över. Det gäller till att börja med ett fåtal produkter som exempelvis kaffe, kakao, nötkött, gummi, soja och trä.

Även med de här regelverken finns det fördelar och nackdelar, både för europeiska företag och för producenter i resten av världen. Vissa handelsflöden kommer att hindras och bli dyrare. Men det balanseras av förväntade positiva effekter för människor och miljö. Det är tydligt att det numera inte finns något tvivel om att handel och hållbarhet hänger ihop.

Kommerskollegium är Sveriges
myndighet för utrikeshandel, EU:s
inre marknad och handelspolitik.

Besök vår webb eller boka
ett studiebesök hos oss.

kommerskollegium.se